

ЧИННИКИ ПРЕСТИЖУ ЗАНЯТТЯ УКРАЇНЦІВ

У статті розглянуто виміри престижу заняття в українському суспільстві та чинники престижу першого заняття українців. Основні висновки дослідження базуються на даних опитувань «Перехід від освіти до роботи», проведених КМІС у 2007 році на замовлення Світового банку та Європейської освітньої фундації.

Ключові слова: престиж заняття, Стандартна міжнародна шкала престижу занять, соціальна структура, соціальна нерівність.

Ранжування професій та занять згідно з рівнем значимості, який індивіди їм приписують, доволі часто здійснюється у соціологічних студіях нерівності щодо доступу до ключових соціальних ресурсів. Дональдом Трейманом було доведено подібність шкал престижу у різних країнах, їхню часову стійкість, а також слабку зумовленість престижних ієрархій соціодемографічними чинниками [17]. Як свідчать емпіричні дані, низка чинників, що сприяють досягненню позицій, наділених відмінним рівнем символічних ресурсів у різних країнах, також збігаються [5; 16].

Водночас, як характеристики занять, з урахуванням яких індивіди визначають їхню престижність, так і набори чинників, що зумовлюють шанси представників різних соціодемографічних категорій зайняти те чи інше місце у системі виробничих відносин, можуть варіюватися між країнами.

Окремі групи професій та занять, наділені українцями різним престижем, описано Світланою Оксамитною [7; 8; 9; 10]. Також вітчизняні науковці зверталися до гендерних та освітніх відмінностей престижу занять [1], констатували зв'язок між рівнем умінь та престижністю занять [4]. Мету цієї розвідки становить комплексне вивчення як засад для ранжування професій за рівнем їхнього престижу, так і чинників досягнення певної позиції у престижній ієрархії.

Теоретичну основу цього дослідження становлять положення теорії соціальної стратифікації, запропонованої К. Девісом та У. Муром [2]. На думку цих авторів, соціальну структуру представлено низкою позицій, стратифікованих за їхньою соціетальною значимістю та поширеністю ознак, які вимагаються від претендентів на їхнє досягнення.

Вважаючи найголовнішою функцією соціальної системи інтеграційну, Девіс та Мур нада-

ють найбільшого значення позиціям, пов'язаним з її забезпеченням. Так, високий статус релігійних діячів у доіндустріальних суспільствах був обумовленим тим, що вони виступали в якості головних виразників та трансляторів консолідуючих суспільство цінностей. Наявність значних владних повноважень, право на здійснення примусу обумовлюють розташування урядовців на верхівці статусної ієрархії у розвинутих індустріальних та постіндустріальних соціумах.

При цьому, хоча ці позиції добре винагороджуються матеріально, пов'язані з ними влада та престиж не є обумовленими розміром доходів. Розмір винагороди за виконання індивідом своїх обов'язків є свідченням функціональної важливості позиції та рідкістю тих, хто може її займати. Остання ж, у свою чергу, залежить від унікальності особистісних рис індивідів та складності набуття кваліфікації, необхідних для повноцінного виконання посадових обов'язків.

Отже, нами було сформульовано декілька припущень, перевірку яких здійснено у цій розвідці.

По-перше, однією з базових засад для ранжування індивідами занять за рівнем престижу є те, наскільки вони пов'язані зі здійсненням управлінських повноважень.

По-друге, кваліфікація індивіда, індикатором якої є його освітньо-кваліфікаційний рівень, буде ключовим чинником, що обумовлює досягнення ним позиції з певним рівнем престижу.

Емпірична основа дослідження та основні зміни

Емпіричною базою для виявлення вимірів престижу занять слугували дані п'ятої хвилі Європейського соціального дослідження (European Social Survey, ESS), проведеної в Україні 2009 року. Його вибірка репрезента-

тивна для всього дорослого населення країни і становить 1931 особу.

Престиж заняття респондента вимірювався за Стандартною міжнародною шкалою престижу занять (Standard International Occupational Prestige Scale, SIOPS), розробленою Д. Трейманом 1977 року [17] та згодом оновленою [11; 12]. Бали за шкалою престижу були одержані шляхом перекодування відповідних значень Міжнародної стандартної класифікації занять 1988 (International Standard Classification of Occupation 1988, ISCO88).

Визначення соціальних чинників престижу занять здійснено на основі даних двох опитувань «Перехід від освіти до праці», проведених 2007 року Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення Європейської освітньої фундації та Світового банку. Їхня вибірка репрезентативна для молодих українців віком від 15 до 34 років, які протягом 2001–2006 років припинили або переривали на один рік та більше отримання формальної освіти. Загальна кількість опитаних становила 4123 особи після зважування з урахуванням кількості потенційних респондентів у домогосподарстві (2015 для першого та 2108 для другого масиву відповідно).

При цьому, у дослідженнях розглядався престиж першого заняття індивіда¹ з огляду на те, що саме щодо нього вплив соціального походження буде найяскравішим та мінімально видозміненим фоновими ефектами, зумовленими залученням до процесу трудової діяльності. Престиж першого заняття визначався за шкалою Треймана. Алгоритм одержання відповідних балів аналогічний описаному вище.

Виміри престижу заняття в українському суспільстві

Оцінюючи престиж заняття, індивіди керуються власним уявленням про те, які з його характеристик мають забезпечувати його виконавцеві той чи інший рівень суспільної поваги. Подібність засадничих принципів для такого ранжування у більшій частині населення, відмічена Д. Трейманом, дозволяє встановити основні виміри престижу заняття у суспільстві. Їхнє визначення здійснювалося засобами загальної лінійної моделі. Залежною змінною моделі був престиж заняття респондента, вимірний за Стандартною міжнародною шкалою

престижу занять. На основі наявних у масиві ESS5 запитань було виділено п'ять основних груп параметрів занять, які могли б обумовлювати оцінку їхнього престижу.

Першу групу склали *змістовні характеристики роботи*, які фіксувалися за допомогою таких питань:

- Скільки годин на тиждень Ви маєте працювати на своїй основній роботі без урахування оплачуваної чи неоплачуваної понаднормової роботи?²
- На яке з наведених завдань Ви, як правило, витрачаєте більшість часу на Вашій основній роботі?³

Також за чотирибальною шкалою⁴ визначалася згода з такими твердженнями.

- Моя робота є різноманітною.
- Моя робота вимагає, щоб я постійно опановував щось нове.
- На роботі мені доводиться багато та старанно працювати.

Друга група була утворена *показниками автономності індивіда у процесі його трудової активності та його впливу на діяльність організації*, для чого було вжито такі запитання:

- На Вашій основній роботі, чи доводилося Вам керувати співробітниками та відповідати за їхню роботу?
- Наскільки Ваше керівництво дозволяє Вам вирішувати, як організувати свою повсякденну роботу?⁵
- Наскільки Ваше керівництво дозволяє Вам впливати на прийняття рішень про діяльність організації?⁶
- Наскільки Ваше керівництво дозволяє Вам обирати чи змінювати темп своєї роботи?⁷

Ще дві характеристики визначалися через згоду з твердженнями⁸.

² Відкрите запитання.

³ Віяло відповідей представлено альтернативами: 1 – управління людьми, наприклад керівництво, інструктаж, координування тощо; 2 – робота з людьми, які не працюють у Вашій організації, наприклад покупцями, клієнтами, пацієнтами, учнями; 3 – робота з текстами та / або цифрами, наприклад, читаєте, пишете, обчислюєте, працюєте за комп'ютером тощо; 4 – робота з фізичними об'єктами та/або іншими фізичними матеріалами, наприклад виробництво, будівництво, монтаж, приготування їжі, прибирання, малярство, ремонт, вантаження, транспортування тощо; 6 – робота з тваринами та/або рослинами.

⁴ Шкалу представлено альтернативами: 1 – зовсім не вірно, 2 – досить не вірно, 3 – досить вірно, 4 – зовсім вірно.

⁵ Вимірювалося за 11-бальною шкалою, де 0 – не маю на це ніякого впливу, а 11 – це повністю залежить від мене.

⁶ Вимірювалося за 11-бальною шкалою, де 0 – не маю на це ніякого впливу, а 11 – це повністю залежить від мене.

⁷ Вимірювалося за 11-бальною шкалою, де 0 – не маю на це ніякого впливу, а 11 – це повністю залежить від мене.

⁸ Шкалу представлено альтернативами: 1 – зовсім не вірно, 2 – досить не вірно, 3 – досить вірно, 4 – зовсім вірно.

¹ Детальніше щодо визначення поняття першого заняття див. у [6].

Моя заробітна платня залежить від обсягу зусиль, які я вкладаю в роботу.

Я сам можу вирішувати, коли я маю починати та коли закінчувати роботу.

Третя група індикаторів фіксувала *рівень кваліфікації індивіда, необхідний для виконання роботи*:

- Чи знаєте Ви яких-небудь інших роботодавців, яким би були корисні Ваші знання / досвід, одержані на теперішньому місці роботи?⁹
- Якщо хтось захоче влаштуватися на таку роботу, яку Ви зараз виконуєте, чи потрібна буде такій людині яка-небудь додаткова освіта або професійне навчання, крім обов'язкової освіти (9 класів середньої школи)?¹⁰

Четверта група показників стосувалася *комфортності умов трудової діяльності*. Питання, які дозволяли її встановити, були такими:

- Як часто Ваша робота буває пов'язана з необхідністю працювати у вечірній або нічний час понаднормово?¹¹
- Як часто Ваша робота буває пов'язана з незапланованою необхідністю працювати понаднормово?¹²
- Як часто вам доводиться працювати у вихідні дні?¹³

Додаткові характеристики роботи визначалися через згоду з такими твердженнями¹⁴:

⁹ Віяло відповідей до питання: 1 – так, таких багато; 2 – так, таких декілька; 3 – так, таких один або два; 4 – ні, жодного.

¹⁰ Дихотомічне запитання.

¹¹ Віяло відповідей було таке: 1 – ніколи; 2 – менше, ніж раз на місяць; 3 – раз на місяць; 4 – кілька разів на місяць; 5 – один раз на тиждень; 6 – кілька разів на тиждень; 7 – кожен день.

¹² Віяло відповідей було таке: 1 – ніколи; 2 – менше, ніж раз на місяць; 3 – раз на місяць; 4 – кілька разів на місяць; 5 – один раз на тиждень; 6 – кілька разів на тиждень; 7 – кожен день.

¹³ Віяло відповідей було таке: 1 – ніколи; 2 – менше, ніж раз на місяць; 3 – раз на місяць; 4 – кілька разів на місяць; 5 – щотижня.

¹⁴ Шкалу представлено альтернативами: 1 – зовсім не вірно, 2 – досить не вірно, 3 – досить вірно, 4 – зовсім вірно.

- Я можу одержати підтримку та допомогу від своїх колег, якщо потрібно.

- Моя робота пов'язана із ризиком для мого здоров'я або моєї безпеки.

- Моя робота є надійною.

- У мене гарні можливості для зростання.

П'яту групу показників, яка характеризувала *винагороду за працю*, у масиві представлено одним запитанням:

- Яким є зазвичай розмір Вашої сумарної заробітної плати до відрахування всіх податків?¹⁵

Зауважимо, що попри суттєву кількість показників, які у масиві ESS5 характеризують заняття респондентів, перелік їхніх різновидів не є вичерпним. Зокрема, дослідниками відзначено, що на мотивацію до виконання роботи та резистентність до професійного вигорання впливає усвідомлення індивідом корисності результатів його зусиль для інших [14; 15]. Відповідно, можна припустити існування зв'язку між повагою до виконавців певного заняття та оцінкою важливості їхньої діяльності для окремих соціальних категорій чи навіть суспільства в цілому. У цій розвідці через брак відповідного емпіричного матеріалу перевірка цієї гіпотези не здійснювалась.

Проведений аналіз даних дозволив зафіксувати п'ять характеристик занять, на основі яких можна було диференціювати діяльність їхніх виконавців за рівнем престижу. У цій сукупності вони дозволяють пояснити від 54,5 % до 55,6 % варіацій залежної змінної (таблиця 1).

Як бачимо з таблиці, припущення щодо високого престижу у суспільстві професій, пов'язаних з управлінням людьми, знаходить своє підтвердження. Додатково проведене порівняння маргінальних середніх значень престижу занять у осіб

¹⁵ Відкрите запитання.

Таблиця 1. Виміри престижу занять українців

Параметр	B	p	Часткова η^2
Константа	25,496	< 0,001	
Основна форма активності*		< 0,001	0,203
<i>Управління людьми</i>	13,037	0,003	
<i>Робота з людьми</i>	6,474	0,117	
<i>Робота з текстами/ цифрами</i>	9,448	0,031	
<i>Робота з фізичними об'єктами</i>	-2,528	0,536	
<i>Робота з тваринами/ рослинами</i>	-	-	
Вплив на прийняття рішень у організації	0,635	0,001	0,034
Опанування нового	4,889	< 0,001	0,186
Залежність заробітку від зусиль	-2,029	< 0,001	0,051
Заробіток	0,023	< 0,001	0,037
R ²		0,556	
Скорегований R ²		0,545	

* Категорії змінної виділено курсивом, референтною є остання.

з різними формами трудової активності показало значимо вищий рівень поваги до управлінців порівняно з тими, хто працює з людьми, фізичними об'єктами, тваринами чи рослинами. Виключення становила робота з цифрами та текстами, престижність якої не поступалася управлінській діяльності.

Також доволі престижними виявилися заняття, де передбачено вплив на прийняття рішень в організації, пов'язані з опануванням нових знань і де заробітна платня слабо залежить від витрачених зусиль, а її розмір є високим. Відзначимо, що професії найсильніше диференціюються за рівнем суспільної поваги на основі форми активності респондента на основному місці роботи та нерутинності праці – зазначені змінні пояснюють 20,3 % та 18,6 % дисперсії залежної змінної. Якість прогнозу значень престижу заняття, зроблена на основі заробітної платні його виконавця, є суттєво гіршою – частка поясненої дисперсії для неї становить лише 3,7 %, що також підтверджує положення теорії соціальної стратифікації Девіса та Мура.

Соціальні чинники престижу першого заняття українців

Одним з важливих аспектів вивчення соціальних нерівностей є висвітлення їхньої міжпоколінної трансляції. Як вже було зазначено вище, за Девісом та Муром, придатність індивіда для того, щоб зайняти певну позицію, визначається за його кваліфікацією. Її показником у розвинених суспільствах виступає документ про здобуття певного освітньо-кваліфікаційного рівня. Зокрема, в рамках теорії сигналізування (signaling theory), диплом розглядається в якості опосередковуючої ланки між ринком праці та освітньою системою, за допомогою якої експертний висновок щодо підготовки майбутнього фахівця передається його потенційному роботодавцю (детальніше про дослідження зв'язку між ринком праці та освітньою системою у роботі [13]).

Таким чином, при визначенні чинників престижу занять до переліку незалежних змінних було включено *освітній рівень респондента*, представлений такими рівнями: середня освіта (як неповна, так і повна, включаючи навчання в ПТУ), базова вища освіта (бакалавр, а також неповна вища освіта, що до 1996 року мала назву середньоспеціальної), повна вища освіта (спеціаліст або магістр)¹⁶.

Для визначення впливу соціального походження на престиж заняття індивіда, існування

якого відмічає Девіс у своїй роботі «Людське суспільство» [3], було використано такі його індикатори.

Класова належність батьків респондента, що фіксувалася на основі схеми EGP, класи якої об'єднані у три: службовий (вищий та нижчий), проміжний (працівники рутинної нефізичної праці) та робітничий (кваліфіковані та некваліфіковані робітники).

Освітній рівень батьків респондента представлений дихотомією: наявна вища освіта (повна вища освіта (спеціаліст, магістр), базова вища освіта (бакалавр), неповна вища освіта)) та відсутня вища освіта (решта освітньо-кваліфікаційних рівнів)¹⁷.

Престиж заняття батьків респондента, визначений за Стандартною міжнародною шкалою престижу занять (Standard International Occupational Prestige Scale, SIOPS), розробленою Д. Трейманом.

Бали за шкалою престижу та класовою належністю батьків респондента одержані шляхом перекодування відповідних значень Міжнародної стандартної класифікації занять 1988 (International Standard Classification of Occupation 1988, ISCO88).

З огляду на взаємозв'язок між відтворенням нерівностей на міжпоколінному та внутрішньопоколінному рівнях, зафіксований при вивченні першої класової позиції українців [6], до кола можливих предикторів престижу заняття було додатково залучено ще три дихотомічні змінні, які фіксували гомогамність характеристик батьківського подружжя. Перша змінна стосувалася наявності у батьківській сім'ї класової гомогамії за ознакою належності обох батьків до службових класів (вищого або нижчого). Друга змінна – гомогамії за наявністю у обох батьків вищої освіти (як повної, так і неповної). Третя характеризувала гомогамність батьківської сім'ї за престижем заняття, зокрема за його рівнем, вищим за 60 балів за шкалою Треймана і у батька, і у матері. Використання цих індикаторів при аналізі даних обумовлено припущенням про те, що гомогенність сім'ї як за класовою належністю, освітнім рівнем чи престижем заняття, обумовлюватиме більшу доступність для індивіда різноманітних можливостей на ринку праці, а отже, підвищуватиме ймовірність мати престижніше заняття.

Перелік чинників престижу занять, традиційно для студій такого стибу, з'ясувався окремо

¹⁶ Йдеться про освітньо-кваліфікаційний рівень респондента після припинення безперервного навчання.

¹⁷ Агрегування даних щодо освітнього рівня та класової належності батьків респондента та його власного освітнього рівня було здійснено внаслідок значної кількості пропущених значень у зазначених змінних.

для чоловіків та жінок (прикладом такого підходу може бути робота [16]). Крім того, у процесі аналізу даних респондентів також було розділено на групи з огляду на тип населеного пункту, де вони мешкали. Припускалося, що існують поселенські відмінності у впливі досяжних та аскриптивних статусних характеристик індивідів на рівень престижу заняття. Крім того, жителі великих міст мають заняття з вищим рівнем престижу, ніж мешканці малих міст та сіл. Відповідно, як набір чинників престижу занять, так і сила їхнього впливу також відрізнятимуться у зазначених типах населених пунктів. Поселенські відмінності у кількості ресурсів та життєвих можливостей виявляє розподіл молоді на дві групи: мешканців великих міст (включаючи жителів дуже великих міст та великих міст) та тих, хто проживає у невеликих містах та сільській місцевості (до них віднесено населення сіл, СМТ, малих міст та середніх міст).

Доцільність вказаного алгоритму визначення чинників престижу заняття підтверджується і даними щодо поселенських та гендерних відмінностей у його рівні, наведеними у таблиці 2. Коментуючи її, відмітимо нижчі значення престижу занять у чоловіків порівняно з жінками, та вищі у жителів великих міст порівняно з мешканцями невеликих міст і сіл¹⁸.

Таблиця 2. Гендерні та поселенські відмінності у престижі занять українців

Соціальна категорія	Середнє	Стандартне відхилення
Великі міста		
Чоловіки	38,127	13,7
Жінки	43,867	14,287
Невеликі міста та села		
Чоловіки	33,785	12,396
Жінки	38,888	13,58

Визначення чинників престижу першого заняття здійснювалося засобами загальної лінійної моделі для кожної з чотирьох перелічених соціальних категорій. Згідно з характеристиками одержаних моделей (див. табл. 3 і 4), престиж заняття для кожної з них обумовлено передусім освітнім рівнем індивіда (ця змінна пояснює від 30,6 % до 33,6 % його дисперсії), як це і передбачалося на основі теорії Девіса та Мура.

Вплив соціального походження на престиж заняття також було зафіксовано у всіх чотирьох моделях. У більшості випадків він виявлявся через класову позицію батька (для чоловіків) або матері (для жінок) респондента, виняток стано-

вили жінки, які мешкали у невеликих містах та селах. Для них коло чинників престижу заняття виявилось найширшим з-поміж усіх розглянутих категорій осіб і включало престиж заняття матері, її освіту, освіту батька та пояснювало найбільшу частку його дисперсії. Разом зазначені змінні пояснювали 8 % варіації престижу першого заняття, тоді як аналогічний показник у інших моделях становив не більше 2,4 %. Припущення щодо впливу гомогамності батьківського подружжя за рівнем престижу заняття, класовою позицією чи освітнім рівнем на престиж заняття респондента не знайшло підтвердження під час дослідження.

Чинники престижу першого заняття у жінок та чоловіків, які мешкають у великих містах, є подібними – гендерні відмінності проявляються лише в тому, що відтворюється позиція батьків тієї ж статі, що і сам індивід. При цьому найвищим є престиж заняття осіб з повною вищою освітою та тих, чий батько або мати належать до службового класу. Освітній рівень індивіда та класова позиція батьків в обох моделях пояснюють близько 40 % дисперсії залежної змінної (39 % у жінок та 38,1 % у чоловіків).

Поселенських відмінностей у чинниках, які зумовлюють престиж заняття чоловіків відмічено не було – у мешканців невеликих міст він теж є найвищим в осіб з повною вищою освітою та у синів батьків зі службового класу. У жінок, які мешкають у невеликих містах та селах, рівень престижу заняття залежить від більшої кількості чинників, ніж у тих, які проживають у великих містах. Ймовірність мати престижніше заняття у них зростає за наявності повної вищої освіти, також вона підвищується у дочок батьків з вищою освітою та матерів з престижнішим заняттям. Наявність у матері вищої освіти, навпаки, обумовлює нижчий престиж заняття респондентки. Перелічені змінні пояснюють 39,8 % та 43,9 % дисперсії залежної змінної у чоловіків та жінок відповідно.

Висновки

Узагальнюючи результати дослідження засад для ранжування занять за рівнем суспільної поваги та чинників досягнення позицій, наділених певним рівнем престижу, констатуємо відповідність пояснення цих процесів, запропонованого К. Девісом та У. Муром, українським даним.

- Професії та заняття, пов'язані зі здійсненням управлінської діяльності, мають значимо вищий престиж порівняно з тими, де

¹⁸ Усі відмінності значимі на рівні $p < 0,001$

Таблиця 3. Соціальні чинники першого заняття населення великих міст

Параметр	B	p	Часткова η^2
Чоловіки			
Константа	50,126	<0,001	
Освіта респондента		<0,001	0,317
<i>Середня</i>	-18,645	<0,001	
<i>Базова вища</i>	-12,815	<0,001	
<i>Повна вища</i>	-	-	
Класова позиція батька		0,008	0,024
<i>Службовий клас</i>	3,048	0,018	
<i>Проміжний клас</i>	-3,799	0,119	
<i>Робітничий клас</i>	-	-	
R ²		0,387	
Скорегований R ²		0,381	
Жінки			
Константа	53,787	<0,001	
Освіта респондента		<0,001	0,306
<i>Середня</i>	-19,847	<0,001	
<i>Базова вища</i>	-12,194	<0,001	
<i>Повна вища</i>			
Класова позиція матері		0,013	0,018
<i>Службовий клас</i>	2,629	0,058	
<i>Проміжний клас</i>	-1,221	0,380	
<i>Робітничий клас</i>	-	-	
R ²		0,395	
Скорегований R ²		0,390	

Таблиця 4. Соціальні чинники першого заняття населення малих міст та сіл

Параметр	B	p	Часткова η^2
Чоловіки			
Константа	49,747	<0,001	
Освіта респондента		<0,001	0,336
<i>Середня</i>	-20,132	<0,001	
<i>Базова вища</i>	-14,538	<0,001	
<i>Повна вища</i>	-	-	
Класова позиція батька		0,031	0,013
<i>Службовий клас</i>	2,945	0,016	
<i>Проміжний клас</i>	2,938	0,167	
<i>Робітничий клас</i>	-	-	
R ²		0,403	
Скорегований R ²		0,398	
Жінки			
Константа	44,213	<0,001	
Освіта респондента		<0,001	0,325
<i>Середня</i>	-19,875	<0,001	
<i>Базова вища</i>	-10,634	<0,001	
<i>Повна вища</i>	-	-	
Освіта матері ¹⁹	-3,401	0,005	0,015
Освіта батька ²⁰	2,949	0,01	0,013
Престиж заняття матері	0,212	<0,001	0,052
R ²		0,444	
Скорегований R ²		0,439	

¹⁹ Референтна категорія — вища освіта відсутня.²⁰ Референтна категорія — вища освіта відсутня.

передбачено роботу з людьми, рослинами чи тваринами, фізичними об'єктами. Однаково з ними населення поціновує роботу з цифрами та текстами. При цьому саме форма активності індивіда є найпотужнішим предиктором престижу заняття, пояснюючи 20,3 % його варіації.

- Іншими характеристиками заняття, від яких залежить оцінка його престижу, є вплив на прийняття рішень в організації, опанування нового у процесі роботи, залежність заробітку від витрачених зусиль та розмір заробітку, який лише незначною мірою обумовлює престижність заняття.
- Одержаний перелік вимірів престижу занять є неповним та залишає непоясненими 45,5 % варіації оцінок престижу занять. Зокрема, потребує додаткової перевірки припущення про зв'язок між оцінками престижу заняття та його соціальною корисністю, яке не було здійснено через відсутність відповідних емпіричних даних.

- Існують поселенські та гендерні відмінності у рівні престижу занять населення: у жінок він є вищим, аніж у чоловіків, а у мешканців великих міст – вищим, ніж у жителів невеликих міст та сіл.
- Чинники рівня престижу занять варіюються у представників різної статі, а у жінок також і у різних типах поселення. Водночас, для всіх чотирьох категорій осіб найсильнішим виявився вплив на престижність першого заняття їхнього освітнього рівня, тоді як вплив соціального походження є помітно слабшим.
- У чоловіків з обох типів населених пунктів спостерігається зумовленість престижу заняття власним освітнім рівнем та класовою позицією батька. У жінок, які мешкають у великих містах, до його чинників належать освітній рівень та класова належність матері, тоді як у жительок невеликих міст і сіл цей перелік складається з освіти респондентки, її батька та матері, а також престижу заняття матері.

Список літератури

1. Виноградов О. Освітня кваліфікація та престиж занять / Олександр Виноградов // Молодь України: від освіти до праці / [С. Оксамитна, О. Виноградов, Л. Малиш, Т. Марценюк]; за ред. С. Оксамитної. – К., 2010. – С. 51–58.
2. Дэвис К. Некоторые принципы стратификации / К. Дэвис, У. Мур; [пер. с англ. В. Чесноковой] // Кравченко А. И. Социология: Хрестоматия: Для студентов вузов / А. И. Кравченко. — М.: Издательский центр «Академия», 1997. — С. 235–243.
3. Дэвис К. Функционалистское обоснование стратификации / К. Дэвис [пер. англ. С. А. Макеева] // Человек и общество. Хрестоматия / [под ред. С. А. Макеева]. — К.: Институт социологии НАН Украины, 1999. — С. 107–117.
4. Малиш Л. О. Базові уміння та навички української молоді: соціальні чинники та вплив на позицію на ринку праці / Л. О. Малиш, О. Г. Виноградов // Наукові записки НаУКМА. – 2011. – Т. 122. Соціологічні науки. – С. 32–41.
5. Малиш Л. О. Престиж професії міського та сільського населення різних країн / Л. О. Малиш // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2013. – № 1045. – С. 139–145.
6. Малиш Л. О. Чинники першої класової належності українців / Л. О. Малиш // Наукові записки НаУКМА. – 2013. – Т. 148. Соціологічні науки. – С. 15–22.
7. Оксамитная С. Н. Престиж профессий в современной Украине / С. Н. Оксамитная, С. А. Макеев, Е. В. Швачко // Социальные идентификации и идентичности / [С. А. Макеев, С. Н. Оксамитная, Е. В. Швачко]; под ред. С. А. Макеева. – К., 1996. – С. 122–132.
8. Оксамитна С. М. Престиж професій і занять в українському суспільстві / С. М. Оксамитна // Наукові записки НаУКМА. – 2002. – Т. 20. Соціологічні науки. – С. 39–47.
9. Оксамитна С. Ієрархія престижності професій і занять / С. Оксамитна, А. Патракова // Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін; [наук. ред. В. Ворона, М. Шульга]. – К.: Інститут соціології НАНУ, 2007. – С. 170–179.
10. Оксамитна С. Престиж професій та занять у соціальному просторі міста / С. Оксамитна, С. Стукало // Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / [наук. ред. В. Ворона, М. Шульга]. – К.: Інститут соціології НАН України, 2012. – С. 429–436.
11. Ganzeboom H. B. G. Internationally Comparable Measures of Occupational Status for the 1988 International Standard Classification of Occupation / Harry B. G. Ganzeboom, Donald J. Treiman // Social Science Research. – 1996. – Vol. 25. – P. 201–239.
12. Ganzeboom H. B. G. Three Internationally Standardised Measures for Comparative Research on Occupational Status / Harry B. G. Ganzeboom, Donald J. Treiman // Advances in Cross-National Comparison. A European Working Book for Demographic and Socio-Economic Variables / ed. by Jürgen H. P. Hoffmeyer-Zlotnik, Christof Wolf. – New York: Kluwer Academic Press, 2003. – P. 159–193.
13. Kerckhoff A. C. Transition from School to Work in Comparative Perspective / A. C. Kerckhoff // Handbook of the Sociology of Education. — N.-Y.: Springer Science + Business Media, LLC, 2000. — P. 453–474.
14. Pines A. M. Nurses' Burnout: An Existential-Psychodynamic Perspective / Ayala Malach Pines // Journal of Psychosocial Nursing. – 2000. – Vol. 38, № 2. – P. 1–9.
15. Pines A. M. Treating Career Burnout: A Psychodynamic Existential Perspective / Ayala Malach Pines // Journal of Clinical Psychology. – 2000. – Vol. 56, № 5. – P. 633–642.
16. Shavyt Y. From School to Work. A Comparative Study of Educational Qualification and Occupational Destination / Yossi Shavyt, Walter Muller. – Oxford: University Press, 1998. – 550 p.
17. Treiman D. J. Occupational Prestige in Comparative Perspective / Donald J. Treiman. – N.Y.: Academic Press, 1977. – 514 p.

L. Malysh

FACTORS OF OCCUPATIONAL PRESTIGE OF UKRAINIANS

The article investigates dimensions of occupational prestige in Ukrainian society and factors of prestige of Ukrainians' first job. The main findings of the research are based on the data of 2007 sociological studies "Transition from School to Work" conducted by Kiev International Institute of Sociology at the initiative of the World Bank and the European Training Foundation.

Keywords: occupational prestige, Standard International Occupational Prestige Scale, social structure, social inequality.

Матеріал надійшов 20.03.2014

УДК: 316.3-057.4

Оксамитна С. М., Степурко Т. Г.

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ЛІКАРІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті йдеться про місце лікаря в соціальній структурі українського суспільства та яким є престиж професії лікаря. Результати напівструктурованих інтерв'ю з лікарями свідчать про те, що робота медичних працівників не цінується державою, існує разюча невідповідність між інвестиціями в освіту і професійне зростання та матеріальною винагородою такої соціально відповідальної праці. Проте індивідуальні споживачі лікарських послуг частково компенсують несправедливу оплату лікаря. Медичні працівники зазначають про відмінності в престижі та соціальному статусі лікарів різних спеціальностей. Сучасна система охорони здоров'я потребує від медичних працівників не лише умілого володіння лікарським фахом, а й навичок і умінь для успішної напівпідприємницької діяльності, яка створює матеріальні засади для існування.

Ключові слова: соціальний статус, лікар, престиж, статусна неконсистентність.

Професія лікаря є однією з найдавніших, а роль медичного працівника, як і роль пацієнта, нерозривно пов'язані із розвитком суспільства, ціннісними орієнтаціями населення та політико-економічним устроєм країни. Професія лікаря має особливу форму організації і домінуючий стан з-поміж інших професій в охороні здоров'я, а її характеристики суттєво впливають на характер надання медичної допомоги у країні [21, с. 186]. В Україні важливою структурною особливістю професійного середовища медичного працівника є те, що система охорони здоров'я, а саме

основні принципи організації та фінансування надання медичної допомоги не зазнали істотних змін від часів розпаду Радянського Союзу. Неefективне використання наявних незначних ресурсів, підтримання радше інфраструктури, аніж фінансування медичної допомоги вважаються основними недоліками наявної системи [11; 18]. На відміну від сусідніх країн, які реформують галузь протягом останніх десятиліть, українській медицині практично не знайомі докорінні структурні зміни, що й відображається у відсутності тенденції до ефективного використання ресурсів.